

Magdalena Majchrzak

Przedsiębiorstwa świadczące usługi biznesowe w fazie recesji cyklu koniunkturalnego

Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu 17, 43-51

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAGDALENA MAJCHRZAK

Uniwersytet Szczeciński

PRZEDSIĘBIORSTWA ŚWIADCZĄCE USŁUGI BIZNESOWE W FAZIE RECESJI CYKLU KONIUNKTURALNEGO

Wprowadzenie

Ugruntowana już wiedza teoretyczna z zakresu wahań aktywności gospodarczej (mechanizmów ich powstawania, skutków, sposobów ograniczania) mogłaby sugerować, iż rządy państw potrafią podjąć działania w ramach polityki pieniężnej i fiskalnej mające na celu zapobieganie wstrząsom prowadzącym do recesji. Szerokie teoretyczne badania¹ nad procesami koniunkturalnymi występującymi w gospodarce sprawiły, że w 1997 roku pojawiły się nawet poglądy o przejściu cyklu koniunkturalnego do przeszłości². Ekspansja amerykańskiej gospodarki zaowocowała również innymi optymistycznymi, aczkolwiek bardziej wyważonymi poglądami. Jeden z czołowych światowych analityków cyklu koniunkturalnego A. Okun stwierdził: „Obecnie powszechnie uważa się, że recesjom można w zasadzie zapobiec, podobnie jak katastrofom samolotowym, a w odróżnieniu od huraganów. Mimo to jednak katastrofy się zdarzają; wcale nie jest jasne czy mamy dość mądrości i umiejętności, by zlikwidować

¹ Złożone badania teoretyczne prowadzili na przełomie XIX i XX w. G. Cassel i K. Wicksell, którzy wprowadzili także pojęcie „koniunktury” do literatury.

² P. Samuelson, W. Nordhaus, *Ekonomia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, t. 2, s. 113.

recesję. Niebezpieczeństwo nie znikło. Siły, które wywołują nawroty recesji, ciągle czają się za kulisami, czekają po prostu na sygnał³.

Słowa te znalazły odzwierciedlenie w wielu kryzysach finansowych o mniejszym lub większym zasięgu, o zbliżonych jednak przyczynach. Warto tu wymienić między innymi kryzysy kredytowe w Brazylii w 1982 roku i w Meksyku w 1996 roku, kryzys w Tajlandii w 1997 roku, w Rosji w 1998 roku i Argentynie w 2002 roku⁴. Potwierdza to też kryzys zapoczątkowany w 2008 roku w Stanach Zjednoczonych, polegający na załamaniu rynku finansowego i bankowego wskutek zapaści rynku pożyczek hipotecznych wysokiego ryzyka. Kryzys ten ma liczne reperkusje, zarówno na płaszczyźnie makro-, jak i mikroekonomicznej. Celem artykułu jest ukazanie możliwych konsekwencji wystąpienia fazy recesji dla przedsiębiorstw podsektora usług biznesowych.

1. Czynniki kształtujące cykl koniunkturalny

Wśród makroekonomistów ciągle aktualna jest dyskusja na temat źródeł cyklu koniunkturalnego. Liczne teorie cyklu różnią się między sobą przypisywaniem większej lub mniejszej roli poszczególnym czynnikom o charakterze zewnętrznym lub wewnętrznym⁵. Najważniejsze teorie cyklu koniunkturalnego wraz z ich głównymi założeniami zaprezentowano w tabeli 1.

Warto dodać, że o ile klasyczne teorie cyklu koniunkturalnego zakładały istnienie czterech faz okresowych zmian poziomu aktywności gospodarczej (fazy kryzysu, depresji, ożywienia i rozkwitu), o tyle we współczesnej literaturze ekonomicznej wyodrębnia się jedynie dwie fazy⁶:

- spadkową (recesji), która łączy fazy kryzysu i depresji,
- wzrostową (ekspansji), łączącą ożywienie i rozkwit.

³ A.M. Okun, *The political economy of prosperity*, Norton, New York 1970, s. 33.

⁴ Por. T. Kaczmarek, *Globalna gospodarka. Globalny kryzys*, Difin, Warszawa 2009, s. 15.

⁵ Do czynników zewnętrznych można zaliczyć: wojny, wybory, przełomowe odkrycia techniczne, ceny ropy, odkrycia nowych złóż cennych surowców i inne. Czynniki wewnętrzne wynikają z samego systemu gospodarczego.

⁶ Szerzej na ten temat zob. *Podstawy ekonomii*, red. R. Milewski, E. Kwiatkowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 373.

Tabela 1

Wybrane teorie cyklu koniunkturalnego

Teoria	Twórca	Założenia
Teorie pieniężne	M. Friedman	Źródłem wahań łącznego popytu są czynniki pieniężne, np. znacząca podwyżka nominalnych stóp procentowych
Model mnożnika i akceleratora	P. Samuelson	Szybki wzrost produkcji pobudza inwestycje, co wywołuje dalszy wzrost produkcji do momentu aż nastąpi pełne wykorzystanie potencjału wytwórczego gospodarki, a następnie spadek tempa wzrostu gospodarczego. Wolniejszy wzrost powoduje zmniejszenie wydatków inwestycyjnych i wzrost zapasów, co popycha gospodarkę w stronę recesji. Mechanizm zaczyna wtedy działać w drugą stronę, aż gospodarka osiąga dno cyklu, stabilizuje się, by przejść wreszcie do fazy wzrostu
Teorie polityczne	W. Nordhaus, E. Tuftę	Wahania koniunktury są efektem działań polityków, manipulujących, w celu zapewnienia sobie zwycięstwa w kolejnych wyborach, narzędziami polityki fiskalnej lub pieniężnej
Teorie cyklu równowagi	R. Lucas, R. Barro, T. Sargent	Błędy w oczekiwaniach ludzi co do zmian cen i płac skłaniają ludzi do zgłoszenia nadmiernej lub niedostatecznej podaży siły roboczej, co, z kolei, wywołuje cykliczne wahania produkcji i zatrudnienia
Teorie realnego cyklu koniunkturalnego	J. Schumpeter, E. Prescott, P. Long, C. Plosser	Innowacje lub wstrząsy wydajności w jednym sektorze mogą przenosić się na całą gospodarkę i powodować cykliczne wahania
Teoria wstrząsów podażowych	R.J. Gordon	Przyczyną cykli koniunkturalnych są zmiany łącznej podaży

Źródło: opracowanie własne na podstawie P. Samuelson, W. Nordhaus, *op.cit.*, s. 104.

Nie ma jednej słusznej teorii cyklu koniunkturalnego, a zastosowanie połączenia wybranych zależy od wielu uwarunkowań. Potwierdza to kryzys finansowy z początku XXI wieku w Stanach Zjednoczonych. Wśród najczęściej wymienianych jego przyczyn pojawiają się między innymi:

- „styl życia amerykańskiego społeczeństwa oparty na kredytach, konsumpcji i niskiej stopie oszczędności,
- niedostateczny nadzór i zmiany w regulacjach sektora bankowego,
- pożyczki hipoteczne udzielane przez banki osobom o marginalnych możliwościach finansowych (*subprime mortgage*),
- rozwój instrumentów pochodnych na bazie kredytów hipotecznych, np. w postaci obligacji strukturyzowanych,

- polityka banku centralnego USA, stymulująca rozwój gospodarki poprzez utrzymywanie niskich stóp procentowych, co doprowadziło do zalania rynku tanim pieniądzem. W obliczu przegrzania gospodarki bank zaczął podnosić stopy procentowe. To ostatecznie jednak przyczyniło się do wzrostu liczby niespłacanych kredytów⁷.

Kryzys finansowy w Stanach Zjednoczonych znalazł odzwierciedlenie w recesji gospodarczej, której efekty okazały się istotne w skali całego świata, chociaż odmienne w poszczególnych krajach, branżach, a nawet przedsiębiorstwach. W różny sposób także z kryzysem radzą sobie poszczególne podmioty. Są branże, dla których kryzys jest bardzo dotkliwy oraz takie, z którymi obchodzi się znacznie bardziej łagodnie. Do tej drugiej grupy należą przedsiębiorstwa świadczące usługi biznesowe.

2. Charakterystyka przedsiębiorstw świadczących usługi biznesowe

Przedsiębiorstwa świadczące usługi biznesowe mają bardzo zróżnicowany przedmiot działalności. Klasyfikacja stosowana na szczeblu międzynarodowym przez ONZ (ISIC) utożsamia usługi biznesowe z sekcją K, składającą się z pięciu działów⁸:

- dział 70 – obsługa nieruchomości,
- dział 71 – wynajem maszyn i urządzeń bez obsługi oraz wypożyczanie artykułów użytku osobistego i domowego,
- dział 72 – informatyka,
- dział 73 – działalność badawczo-rozwojowa,
- dział 74 – pozostałe usługi biznesowe (między innymi działalność prawnicza, rachunkowo-księgowa, w zakresie architektury, reklama, rekrutacja pracowników, sprzątanie obiektów).

Przedsiębiorstwa świadczące usługi biznesowe zajmują się zatem obsługą nieruchomości, świadczą usługi profesjonalne (na przykład w zakresie rachunkowości i prawa), usługi informatyczne, usługi o wysokiej wartości dodanej (na przykład doradztwo w zarządzaniu), usługi dotyczące pracowników (na przykład rekrutacja, reorientacja zawodowa, praca tymczasowa) i usługi wspierania przedsiębiorczości, w tym również usługi o niskiej wartości dodanej

⁷ Opracowanie własne na podstawie W. Nawrot, *Globalny kryzys finansowy XXI wieku – przyczyny, przebieg, skutki, prognozy*, CeDeWu, Warszawa 2009, s. 24.

⁸ *ISIC rev. 3.1. code K, Detailed structure and explanatory notes*, <http://unstats.un.org>, 12.01.2008.

(na przykład sprzątanie, ochrona). Pomimo wielu różnic, istnieją też cechy wspólne dla tej grupy usług, do których zaliczyć można:

1. Kryterium definiującym pojęcie usługi biznesowe jest typ klientów, do których takie usługi są adresowane. Są to usługi skierowane nie do konsumentów końcowych, a raczej do przedsiębiorstw.
2. Kształtują one konkurencyjność przedsiębiorstw między innymi dzięki zyskom związanym z jakością i innowacją, wynikającym z interakcji między dostawcą, klientem a usługą.
3. Większość z usług biznesowych można świadczyć wewnątrz, w ramach przedsiębiorstwa, lub zlecać (przez *outsourcing*) zewnętrznej firmie specjalistycznej.
4. Usługi biznesowe z reguły oparte są na dużej wiedzy świadczącego usługę lub na wysokiej technologii, albo na obu tych czynnikach jednocześnie.
5. W strukturze wielkościowej dominują mikroprzedsiębiorstwa.
6. Często są to przedsiębiorstwa rodzinne.

Jest to zatem specyficzna grupa przedsiębiorstw, która we właściwy sobie sposób reaguje na zmiany koniunktury gospodarczej.

3. Możliwe skutki negatywnych zmian koniunkturalnych dla przedsiębiorstw świadczących usługi biznesowe

Skutki negatywnych zmian koniunkturalnych, podobnie jak ich przyczyny, zależą między innymi od skali rozpatrywania zjawiska. Kryzys gospodarczy z 2008 roku najprawdopodobniej będzie bardziej dotkliwy dla gospodarki światowej niż kryzysy poprzednie (choć tu nadal pojawia się pytanie, na ile kryzys finansowy przełoży się na kryzys gospodarczy), między innymi ze względu na fakt, iż nadszedł on w chwili osłabienia koniunktury w Stanach Zjednoczonych – gospodarce, od której uzależnionych jest wiele innych krajów. Kryzys o rozmiarach światowych, pomimo że nie miał bezpośredniego źródła w Polsce, wpłynął istotnie na sytuację na rynku finansowym w Polsce, stanowiąc również zagrożenie dla rozwoju całej gospodarki. Polska gospodarka odczuła skutki kryzysu finansowego pośrednio przez

- „pogorszenie koniunktury światowej,
- spadek zaufania pomiędzy instytucjami finansowymi,
- większą niepewność transakcji na rynku walutowym.

Szczególnie widoczne jest to na rynku kredytowym, gdzie nastąpiło gwałtowne zaostrzenie kryteriów przyznawania kredytów oraz wzrost kosztów po-

zyskania pieniądza na rynku kapitałowym dla gospodarstw domowych i firm. Nie bez znaczenia pozostaje również narastanie w szybkim tempie kryzysu finansowego w krajach nadbałtyckich i na Węgrzech, a także załamanie wzrostu gospodarczego w Rosji, na Białorusi i na Ukrainie, a także instytucji finansowych w tych krajach. Jednocześnie warto podkreślić specyfikę polskiej gospodarki. Przejawy kryzysu w pierwszej kolejności były widoczne na rynku kapitałowym, następnie bankowym, a obecnie mamy do czynienia z sygnałami spowolnienia gospodarki realnej⁹.

Pomimo że aż 90,61% przedsiębiorców z sektora MSP, do którego należą przedsiębiorstwa świadczące usługi biznesowe, uważa, że przetrwa kryzys, nawet jeśli potrwa on dłużej niż jeden rok, aż 41,73% nie dostrzega wpływu kryzysu na sytuację finansową swojej firmy, a 7,00% nawet zaobserwowało wzrost przychodów w związku z kryzysem. Firmy te deklarują jednocześnie szukanie oszczędności, jednak nie przez zwalnianie pracowników czy obniżkę wynagrodzeń¹⁰. Najbardziej podatne na kryzys okazały się firmy świadczące usługi przewozowe – 44,0% tych firm stwierdziło, że kryzys wpłynął na ich sytuację i aż co dziesiąta z nich rozważyła zakończenie działalności gospodarczej. W najlepszej sytuacji były firmy świadczące usługi pozostałe (głównie biznesowe). W tym przypadku skutki kryzysu odczuło niecałe 30,0% firm¹¹.

W aspekcie przeprowadzonych badań zdawać by się mogło, że małe przedsiębiorstwa nie obawiają się kryzysu, a część z nich upatruje w nim wręcz swojej szansy. Swoich szans w kryzysie mogą upatrywać też przedsiębiorstwa świadczące usługi biznesowe, co wynika z co najmniej kilku przyczyn:

- Przedsiębiorstwa świadczące usługi biznesowe to głównie mikrofirmy, które potrafią szybciej i skuteczniej dostosować się do nowej sytuacji rynkowej aniżeli duże przedsiębiorstwa.
- Podsektor przedsiębiorstw świadczących usługi biznesowe nie jest uzależniony od kredytu w tak dużej mierze jak na przykład budownictwo mieszkaniowe.

⁹ *Działania Ministerstwa Gospodarki na rzecz stabilności i rozwoju*, 5 projekt z 9.03.2009 r.

¹⁰ Badanie Firmy.net przeprowadzone 5–6 marca 2009 r. na próbie 2310 przedsiębiorców sektora MSP (w tym 86,54% stanowiły mikroprzedsiębiorstwa) w Polsce.

¹¹ Ministerstwo Gospodarki, Departament Analiz i Prognoz, *Trendy rozwojowe sektora MSP w ocenie przedsiębiorców w drugiej połowie 2008 roku*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2009, nr 1.

- Charakter tego podsektora i jego specyfika sprawiają, iż nie jest on istotnie uzależniony od szybkich zmian popytu, jak na przykład handel.
- Rynek dużych przedsiębiorstw zwolnił wielu wartościowych pracowników, którzy wcześniej nie byli zainteresowani pracą w sektorze mikroprzedsiębiorstw, z kolei małych firm wcześniej nie było stać na zatrudnienie pracowników wykwalifikowanych, oczekujących wysokich wynagrodzeń, co teraz może się okazać prawdopodobne.
- Kryzys może spowodować spadek zapotrzebowania tylko na wybrane usługi biznesowe – przedsiębiorcy być może czasowo ograniczą wydatki marketingowe, zdecydowanie jednak rzadziej zrezygnują z obsługi księgowej czy prawnej.
- Słaba koniunktura gospodarcza może się przyczynić do wzrostu zainteresowania usługami doradztwa gospodarczego, w trudniejszych bowiem warunkach sama wiedza właściciela przedsiębiorstwa może się okazać niewystarczająca. Dotyczy to na przykład sporządzania biznesplanów potrzebnych w przypadku ubiegania się o kredyt, przejmowania spółek, przedstawienia oferty inwestorowi, ubieganiu się o dofinansowanie z UE.
- Przedsiębiorstwa będą poszukiwały różnych metod obniżenia kosztów. Jedną z nich jest elektroniczne świadczenie usług, a usługi biznesowe szczególnie są do tego predysponowane.
- Wraz z kryzysem finansowym nazywanym kryzysem zaufania nastąpiła potrzeba budowania i potwierdzenia wiarygodności, a właściwa obsługa prawna, podatkowa, marketingowa pomaga zbudować przedsiębiorstwu zaufanie na rynku.

Sposobem walki z kryzysem może być też różnorodność świadczonych usług. Coraz częściej spotyka się małe rodzinne przedsiębiorstwa oferujące klientom kilka rodzajów usług biznesowych, na przykład prawne, doradztwa podatkowego, kadrowego, przekłady językowe, prowadzenie sekretariatów. Kompleksowość oferty pozwala na szybszą reakcję na potrzeby rynku, mniej też odczuwalna jest zmiana popytu na określony rodzaj usług.

Niemniej jednak z kryzysu finansowego mogą wynikać dla podsektora przedsiębiorstw świadczących usługi biznesowe też zagrożenia, jak na przykład

- możliwość wyparcia z rynku przez duże, silne kapitałowo przedsiębiorstwa, które już mają w swojej ofercie zróżnicowane usługi biznesowe,
- konieczność obniżenia cen swoich usług wskutek nacisku słabszych ekonomicznie usługobiorców,

- pesymistyczne oczekiwania co do przyszłości klientów – brak optymizmu ogranicza inicjatywę przedsiębiorców, a to może zahamować konieczność korzystania z kolejnych usług biznesowych.

Podsumowując, należy stwierdzić, że przed przedsiębiorstwami z podsektora usług biznesowych w warunkach kryzysu finansowego stoją zarówno szanse, jak i zagrożenia, przy czym wydaje się, że więcej jest szans.

Uwagi końcowe

Kryzys finansowy w Stanach Zjednoczonych wpływa na polską gospodarkę. Jeszcze na początku 2008 roku większość polskich ekonomistów twierdziła, że znikoma wymiana handlowa między Polską a Stanami Zjednoczonymi oraz ceny nieruchomości w Polsce, będące na niższym poziomie niż średnia unijna, gwarantują stabilizację gospodarczą. Tak się jednak nie stało, co potwierdza kondycja przedsiębiorstw świadczących usługi biznesowe, które próbują się odnaleźć w nowej rzeczywistości gospodarczej. Jednym z rozwiązań zdaje się być dostrzeganie oprócz oczywistych zagrożeń korzyści, które można wykorzystać. Interesującym rozwiązaniem, będącym sposobem walki z kryzysem, jest zbudowanie nowego modelu przedsiębiorstwa oferującego klientowi różnorodne usługi biznesowe. Zdolność świadczenia dodatkowych usług często daje przedsiębiorstwu przewagę konkurencyjną, a dodatkowo zmniejsza jego podatność na zmiany koniunktury. Usługi biznesowe charakteryzują się bowiem tym, że spadek zapotrzebowania na jeden rodzaj usług często jest kompensowany przez wzrost popytu na inne usługi.

ENTERPRISES DELIVERING BUSINESS SERVICES IN THE RECESSION PHASE

Summary

The financial crisis in the United States affects Polish economy. Even at the beginning of 2008, the majority of Polish economists claimed that minimal trade between Poland and the United States and humble real estate prices in Poland, which are lower than the EU average, ensure economic stability. This has not come to pass, which is confirmed by the situation of companies providing business services that are trying to find themselves in the new economic reality. One solution seems to be the next obvious perception of the risks that result, the benefits that can create. An interesting solution,

which is a way to fight the crisis is to build a new business model that offers customers a variety of business services. The ability to provide additional services often gives the company a competitive advantage, and in an addition reduces its vulnerability to cyclical changes. Business Services-ciation is characterized by the fact that the fall in demand for one type of service is often a compensatory sowany the increase in demand for other services.

Translated by Magdalena Majchrzak